

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องและวิธีการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ ผลการวิจัยพบว่า ครูบุญธรรม คงทรัพย์ ได้รับการถ่ายทอดเริ่มแรกจากบิดา จากนั้นได้ศึกษาด้านดนตรีไทยต่อกับครูสาตี มัลลย์มาลย์ และครูเจียน มัลลย์มาลย์ ซึ่งเป็นศิษย์สายสำนักพาทย์โกสัล จนทำให้เป็นผู้ที่มีความสามารถทางดนตรีไทยท่านหนึ่ง อีกทั้งฝีมือในการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ เป็นที่เลื่องลือมากโดยเฉพาะการบรรเลงเพลงเรื่องนางหงส์ ทำให้ได้รับฉายาว่า “บุญธรรมระนาดกำแพงเมืองจีน” การถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ พบว่า ท่านจะให้ความสำคัญในเรื่องพื้นฐานและการฝึกฝนมากที่สุด เพราะหากมีพื้นฐานที่ดีแล้วจึงจะสามารถบรรเลงระนาดเอกได้ทุกรูปแบบ ในการถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์นั้น จะเน้นในเรื่องของคุณภาพเสียงระนาดเป็นสำคัญ โดยการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ ต้องตีระนาดให้เสียงที่ออกมามีความหนักแน่นและชัดเจนเพื่อที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในวงปี่พาทย์และสามารถคุมวงได้ ลูกศิษย์ที่เคยได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ ที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ 1. ครูมนัส จันทรชื่น 2. ครูชลอ แสงม่วง 3. ครูปราศรัย พรหมจิตต์ 4. ครูกิตติศักดิ์ อยู่สุข

คำสำคัญ: การถ่ายทอด / การบรรเลง / ระนาดเอก / บุญธรรม คงทรัพย์

Abstract

Dissertation, “Transmission of Ranad Ek Performance by Kru Boontham Khongsap” focused on related information of Ranad Ek performance style and how Kru Boontham Khongsap passed knowledge and experiences on his students. The study found that Kru Boontham had been firstly trained to play Thai classical music by his father at his young age, then continued learning with Kru Salee Malaimarn and Kru Jian Malaimarn who both were disciples at Pattayago-son, Thai traditional music family. With this learning and training led Kru Boontham to be one of Thai classical music masters. Moreover, he later gained widely reputations as a talented musician at playing Ranad Ek especially performing Nang Hong song and later, he was given a name "Boontam, the Great Chinese Wall Ranad". The finding underlined that paying attention at fundamental and hard training considered as the most important parts of his lesson. He believed that the good basic led musicians to be able playing Ranad Ek in any several styles. To pass skill on his students, he purposefully focused on quality of Ranad sound which had to be expressed as much as strong volume and clear sound to be able functioning as a major sound and a leading instrument as well as control other elements in PiPhat Ensemble. Lastly, disciples who were taught directly by Kru Boontham and still alive are 1. Kru Manas Chanchuen 2. Kru Chalor Saengmoung 3. Kru Prasai Promchit and 4. Kru Kittisak Yoosook.

Keywords: Transmission / Performance / Ranad Ek / Boontham Khongsap

* นิสิตระดับมหาบัณฑิต ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ ศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ronnarit_2536@hotmail.com

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ ศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, peenai2004@hotmail.com

Received: 12/9/2018 Revised: 26/11/2018 Accepted: 12/12/2018

บทนำ

ครูบุญธรรม คงทรัพย์ เป็นนักดนตรีไทยท่านหนึ่งที่มีชื่อเสียงในด้านระนาดเอกเป็นอย่างมาก ในด้านวิชาดนตรีนั้นได้เรียนมาทางสายสำนักบ้านพาทย์โกสุม ซึ่งเป็นสำนักที่มีบุคคลทางดนตรีไทยคนสำคัญอีกท่านหนึ่งคือครูจางวางทั่ว พาทย์โกสุม มีลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น ครูเทวประสิทธิ์ พาทย์โกสุม คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ครูอุทัย พาทย์โกสุม ครูสาส์น มัลลย์มาลย์ นักระนาดเอกประจำสำนักที่มีชื่อเสียงคือ ครูทรัพย์ เซ็นพานิช และครูเจียน มัลลย์มาลย์ ซึ่งต่อมาครูบุญธรรม คงทรัพย์ ได้เป็นลูกศิษย์คนสำคัญของครูสาส์น มัลลย์มาลย์ และครูเจียน มัลลย์มาลย์ การศึกษาวิชาทางดนตรีนั้นทำให้มีความรู้และมีฝีมือมากทั้งทางเพลงฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนคร ๑ โดยเฉพาะฝีมือในการบรรเลงระนาดเอก ทำให้เป็นที่กล่าวขานมากในสมัยนั้น ภายหลังได้บวชเป็นพระภิกษุและจำพรรษาอยู่ที่วัดบางโปรง จังหวัดสมุทรปราการ ด้วยความที่เป็นผู้ที่มีความรู้และฝีมือดีทำให้มีลูกศิษย์รุ่นหลังสนใจเข้ามาขอฝากตัวเป็นศิษย์จำนวนมาก¹

ครูบุญธรรม คงทรัพย์ ท่านได้นำความรู้วิชาการทางดนตรีไทยของฝั่งคุณครูจางวางทั่ว พาทย์โกสุมมาเผยแพร่ให้วงการดนตรีไทยของจังหวัดสมุทรปราการ เป็นที่รู้จักและแพร่หลายโดยทั่วไป ทำให้เพลงของบ้านพาทย์โกสุมมีผู้รู้จักมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้มีผู้ศึกษาเล่าเรียนค่อนข้างน้อยที่ได้รู้จักเพลงทางบ้านพาทย์โกสุม แต่ทั้งนี้ครูบุญธรรม ท่านเป็นบุคคลที่อ่อนน้อมถ่อมตนมีความซื่อสัตย์จริงใจ และตั้งมั่นอยู่ในอุดมการณ์ของตนเอง ประพฤติปฏิบัติตามแบบฉบับของคุณครูที่ได้สั่งสอนไว้ทุกประการ ท่านเก็บตัวอยู่กับความมีค่าอันประเมินค่ามิได้ที่มีอยู่ในตัวท่าน ไม่ว่าผู้หนึ่งผู้ใดถ้าหากไม่มีความซื่อสัตย์กตัญญูหรือความจริงใจก็อย่าได้หวังเลยว่าจะได้รับความรู้วิชาการทางดนตรีไทย

จากการศึกษาชีวประวัติครูบุญธรรม คงทรัพย์ ทำให้เห็นว่าท่านเป็นนักดนตรีไทยคนหนึ่งที่มีความสามารถในทางดนตรีไทยโดยเฉพาะในทางระนาดเอก เป็นครูผู้ที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกศิษย์ ทำให้ท่านมีลูกศิษย์หลายคนที่ยากเข้ามาเรียนกับท่าน และยังได้ถ่ายทอดเพลงประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะเพลงเดี่ยว ที่ได้ถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ของท่านไว้มากมาย อีกทั้งทางเพลงยังเป็นทางที่มีลักษณะโดดเด่นและต้องใช้ฝีมือในการบรรเลงเป็นอย่างมาก

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติและมูลบทที่เกี่ยวข้องกับครูบุญธรรม คงทรัพย์
2. เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครู บุญธรรม คงทรัพย์ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. ศึกษามูลบทต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวประวัติของครูบุญธรรม คงทรัพย์ โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ของสถาบันการศึกษา รวมถึงสถานที่ที่มีความเกี่ยวข้อง โดยมีการสืบข้อมูล ดังนี้

- หอสมุดแห่งชาติ
- สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดดนตรีอาคารศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วัดบางโปรง จังหวัดสมุทรปราการ

2. สัมภาษณ์ลูกศิษย์และผู้ใกล้ชิดของครูบุญธรรม คงทรัพย์ เกี่ยวกับชีวประวัติและการสืบทอด
3. บันทึกเสียงการสัมภาษณ์

1. เหมราช เหมหงษา, “วิวัฒนาการการถ่ายทอดการบรรเลงจะเข้: การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), 196.

4. ถอดคำสัมผัสและทำการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
5. เรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูล
6. จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารต่าง ๆ รวมถึงการสัมภาษณ์ลูกศิษย์ที่ได้ศึกษาการบรรเลงระนาดเอก และผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับครูบุญธรรม คงทรัพย์ สามารถสรุปผลการวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ ได้ดังต่อไปนี้

ชีวประวัติครูบุญธรรม คงทรัพย์

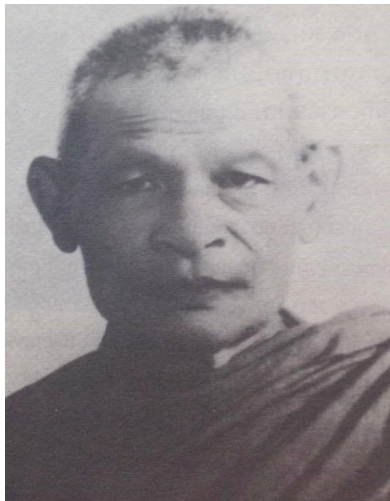
ภาพที่ 1 ครูบุญธรรม คงทรัพย์
ที่มาภาพ : ครูกิตติศักดิ์ อยู่สุข

ครูบุญธรรม คงทรัพย์ เกิดเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2463 ณ ตำบลบางโปรง อำเภอ เมือง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นบุตรของนายผันและนางเที่ยง คงทรัพย์ ซึ่งนายผันนั้นเป็นเพื่อนรุ่นเดียวกับนายสุข ตรียประณีต เคยรับราชการด้วยกันที่แผนกพิณพาทย์หลวง ในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) เป็นผู้บังคับบัญชาภายหลังเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตจึงลาออกมาทำอาชีพส่วนตัว ทางด้านชีวิตครอบครัว ได้สมรสกับนางน้อม รวยพินิจ มีลูกด้วยกัน 5 คน คือ นางอุปถัมภ์ คงทรัพย์ นายสิทธิโชค คงทรัพย์ นายนิติศาสตร์ คงทรัพย์ นางเทพสุณี ผ่องใสภา และนางสุนันทา พุทธศรี ครูบุญธรรมประกอบอาชีพทางด้านดนตรีมาโดยตลอด โดยเป็นคนระนาดเอกประจำวงของครูสาส์และครูเจียน มาลัยมาลัย ที่พระโขนง และวงของนายชม้อย ภักตร์พ่อง ที่บางกะปิ ได้ชื่อว่าเป็นศิษย์เอกของครูสาส์และครูเจียนคู่กับนายยิบ มาลัยมาลัย ซึ่งอยู่ในขณะเดียวกัน เมื่อปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมฉลองสะพานพระพุทธยอดฟ้า ๑ ที่สร้างเสร็จในวาระที่กรุงเทพมหานคร อายุครบ 150 ปี มีการจัดประกวดปีพาทย์ทั้ง 2 ฟังแม่น้ำเจ้าพระยาในบริเวณเชิงสะพานพระพุทธรูป โดยแบ่งออกเป็นปีพาทย์ทางฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนคร ได้ทำหน้าที่ตีระนาดเอกให้วงบางกะปิของนายชม้อย ซึ่งมีครูสาส์และครูเจียนเป็นผู้ควบคุม ได้รับรางวัลชนะเลิศด้วยเหรียญเงินของทางฝั่งพระนคร และราวปี พ.ศ. 2490 ครูบุญธรรม คงทรัพย์ ยังได้ติดตามครูเจียนไปช่วยบรรเลงดนตรีในงานไหว้ครูที่บ้านบาตร ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีความพอใจอย่างมากได้รับไว้เป็นศิษย์และถ่ายทอดเดี่ยวระนาดเอกเพิ่มเติมให้หลายเพลง นับเป็นลูกศิษย์คนหนึ่งในจำนวน 10 คนที่หลวงประดิษฐไพเราะชื่นชมฝีมือในทางระนาดเอก นอกจากมีฝีมือในการบรรเลงเพลงเสภาเพลงมอญ และเพลงเดี่ยวต่าง ๆ แล้ว เพลงที่สามารถบรรเลงได้ไพเราะและเป็นที่เลื่องลือมากที่สุดอีกประเภทคือเพลงเรื่องนางหงส์ อันเป็นที่มาของสมญานามว่า “บุญธรรมระนาดกำแพงเมืองจีน” ซึ่งเป็นชื่อที่นักดนตรีในสมัยนั้นต่างให้การยกย่อง ยอมรับในฝีมือการตีระนาดเอกว่ามีเสียงที่ชัดเจนและแข็งแรงมั่นคง มีกำลังดีสามารถตีขึ้นระยะได้เหนียวแน่นยาวนานและทนมาก²

2. พูนพิศ อมาตยกุล, จดหมายเหตุดนตรี 5 รัชกาล (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), 2550), 336-337.

จากการศึกษาชีวประวัติของครูบุญธรรม คงทรัพย์ ทำให้เห็นได้ว่า ครูบุญธรรม คงทรัพย์เป็นลูกศิษย์คนสำคัญของครูสาละและครูเจียน วัลย์มัลย์ สายระนาดเอกจากฝั่งธนบุรี ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถในการบรรเลงระนาดเอกและเครื่องดนตรีปี่พาทย์ทุกชนิด ทั้งยังมีฝีมือในการบรรเลงระนาดเอกได้อย่างไพเราะทั้งเพลงเดี่ยวและเพลงประเภทต่าง ๆ จนเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับในขณะนั้นด้วยฉายาว่า “บุญธรรม ระนาดกำแพงเมืองจีน” อีกทั้งยังได้รับคำชื่นชมจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งเป็นครูผู้ที่มีชื่อเสียงทางด้านระนาดเอก คนสำคัญของวงการดนตรีไทย และได้รับครูบุญธรรม คงทรัพย์ ไว้เป็นลูกศิษย์และได้ถ่ายทอดเพลงเดี่ยวให้กับครูบุญธรรม คงทรัพย์ เพิ่มเติมอยู่หลายเพลง ด้วยฝีมืออันเป็นที่เลื่องลือทำให้รู้สึกได้ว่า ครูบุญธรรม คงทรัพย์ ถือเป็นนักระนาดในตำนานอีกท่านหนึ่งที่ได้การยอมรับในสังคมดนตรีไทยตราบนานถึงทุกวันนี้

ช่วงบวชเป็นพระภิกษุ

ภาพที่ 2 พระบุญธรรม จิตปัญโญ
ที่มาภาพ : รณฤทธิ์ ไหมทอง

ภายหลังจากที่ครูบุญธรรม คงทรัพย์ ได้เกษียณอายุราชการแล้ว จึงตัดสินใจบวชเป็นพระภิกษุจำพรรษาอยู่ที่วัดบางโปรง จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีนายทองเจือ พรหมจิตต์ หัวหน้าวงดนตรีปี่พาทย์และเป็นศิษย์รุ่นใหญ่ที่คอยดูแลรับใช้อย่างใกล้ชิด แต่เนื่องจากครูบุญธรรม คงทรัพย์นั้น ด้วยความที่เคยเป็นนักดนตรีมีฝีมือ มีความรู้ในระดับครูบาอาจารย์ เป็นที่เคารพนับถือของหัวหน้าวงดนตรีจากคณะต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เมื่อบวชเป็นพระแล้วปรากฏว่ามีลูกศิษย์และผู้สนใจมาศึกษาหาความรู้เป็นประจำ นอกจากนี้หลังจากที่บวชเป็นพระแล้วนั้น ท่านยังเป็นผู้อ่านโองการไหว้และครอบครูดนตรีไทยอีกด้วย

ตอนหลวงอาอ่านโองการไหว้ครู ตอนนั้นท่านบวชแล้ว ก็เคยมีคนมาถามว่าเป็นพระมาอ่านได้หรือ หลวงอา ก็พูดทำนองว่า ถ้าเอางริง ๆ สมัยพระพุทธเจ้าใครละ ตั้งแต่ชุดแรกเลยที่เป็นครูพระพุทธเจ้า ฤๅษีทั้ง 5 นี่ก็เปรียบเทียบกับเอานะ คือบางคนเค้าจะถือตรงนี้ แต่หลวงอาจะไม่ถือ³

3. ธเนศ ห้องทองแดง, “ชีวประวัติครูบุญธรรม คงทรัพย์,” สัมภาษณ์โดย รณฤทธิ์ ไหมทอง, 24 พฤษภาคม 2561.

ภาพที่ 3 ครูบุญธรรม คงทรัพย์ ทำพิธีครอบครูดนตรีไทย
ที่มาภาพ : รณฤทธิ์ ไหมทอง

ภาพที่ 4 ครูบุญธรรม คงทรัพย์ ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย
ที่มาภาพ : รณฤทธิ์ ไหมทอง

การศึกษาด้านดนตรีไทยของครูบุญธรรม คงทรัพย์

ครูบุญธรรม คงทรัพย์ เมื่ออายุได้ 9 ปี ได้เริ่มเรียนดนตรีจากบิดาคือครูผัน คงทรัพย์ เรียนกับบิดาได้ถึงอายุ 11 ปี ครูสาลี มาลัยมาลัย จึงขอตัวไปอยู่ด้วยและได้ถ่ายทอดวิชาให้มากมาย แต่เนื่องจากครูสาลีนั้น ในขณะที่ต่อเดี่ยวระนาดเพลงกราวในให้ครูบุญธรรม จะเปลี่ยนทางเพลงไปเรื่อย ๆ ทำให้ ครูบุญธรรม คงทรัพย์ ไม่สามารถจำเพลงได้ เมื่อครูเจียน มาลัยมาลัย มาพบจึงได้ขอตัวครูบุญธรรม คงทรัพย์ไปอยู่ด้วย และได้ต่อเพลงเดี่ยวกราวในให้จนจบ

ครูเจียนกับครูสาลี คู่เป็นพี่น้องกัน หลวงอาบุญธรรมเหมือนว่าตอนนั้นกำลังต่อเดี่ยวกราวในกับครูสาลีอยู่ แล้วตอยังไงก็ต่อไม่จบ เพราะมีอนี่ ๆ พอหลวงอาทำได้แล้วครูสาลีก็เปลี่ยน เปลี่ยนไปไม่รู้จักจบ จนครูเจียนมาเจอเข้า ก็เลยขอตัวครู บุญธรรมไปแล้วบอกว่ากับครูสาลีว่า เดี่ยวจะไปต่อเองกับคนนี้ ก็ถึงได้จบ ที่นี้เทปที่แกะเคยตีไว้ที่บ้านแกเองมันหายไปแล้ว คือแกอัดไว้ตอนตีเดี่ยวกราวใน มีปู้นหรือใครนี่แหละตีฉิ่ง พอเทปหายก็ไม่เคยมีใครเคยได้ยินหลวงอาเดี่ยวแบบเต็ม ๆ เลย หลวงอาไม่ทันได้ไปอยู่ที่บ้านจางวางทั่ว พอจะไปครูจางวางทั่วก็เสียก่อน แต่เพลงก็ต่อกับครูสาลี ครูเจียน เพลงก็ฟังร่น ๆ เหมือนกัน บ้านเดียวกัน⁴

4. ธเนศ ห้องทองแดง, “ชีวประวัติครูบุญธรรม คงทรัพย์,” สัมภาษณ์โดย รณฤทธิ์ ไหมทอง, 24 พฤษภาคม 2561.

ประวัติการทำงาน

ข้อมูลทางด้านการปฏิบัติงานของครูบุญธรรม คงทรัพย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากหนังสือจดหมายเหตุ 5 รัชกาล ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลในการทำงานการเข้ารับราชการตำรวจของครูบุญธรรม คงทรัพย์ ไว้ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2500 กรมตำรวจก่อตั้งวงดนตรีไทยขึ้น จากนั้นในอีก 2 ปี ต่อมา ครูบุญธรรม คงทรัพย์ จึงได้สมัครเข้ารับราชการโดยมีตำแหน่งเป็น พล ๑ พิเศษ สังกัดวงดนตรีไทยในแผนกดุริยางค์ วงบัญชาการจเรตำรวจ บรรจุเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2502 ระหว่างที่ได้ปฏิบัติราชการ ได้แสดงฝีมือและผลงานร่วมกับนักดนตรีคนอื่น ๆ ในวงเดียวกันไว้มากมาย ทำวงดนตรีของกรมตำรวจมีชื่อเสียงมาก และยังเป็นคนระนาดเอกที่นำวงดนตรีของกรมตำรวจไปบรรเลงออกอากาศทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ รวมทั้งบรรเลงประชันกับวงดนตรีวงอื่น ๆ และสถาบันอื่น ๆ เช่น รายการดนตรีสำหรับประชาชน ณ เวทีสังคีตศาลา กรมศิลปากร เป็นต้นตลอดเวลา 22 ปีที่รับราชการตำรวจ ได้เลื่อนขั้นและปรับยศตำแหน่งบ้างตามโอกาส ในที่สุดท้ายก่อนจะครบเกษียณอายุราชการเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2524 จึงได้รับพระราชทานยศเป็นร้อยตำรวจตรี⁵

ภาพที่ 5 ร้อยตำรวจตรีบุญธรรม คงทรัพย์
ที่มาภาพ : รณฤทธิ์ ไหมทอง

การประชันดนตรี

การประชันทางดนตรีของครูบุญธรรม คงทรัพย์ เป็นเรื่องราวที่ถูกพูดถึงมากที่สุดคืองานไหว้ครูที่บ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ถือว่าเป็นการประชันครั้งสำคัญที่ทำให้ครูบุญธรรม คงทรัพย์ เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น จากการสัมภาษณ์ลูกศิษย์และสืบค้นจากงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้อง ทุกท่านล้วนแต่ได้เล่าถึงเหตุการณ์การประชันระนาดของครูบุญธรรม คงทรัพย์ ในครั้งนั้น ซึ่งเรื่องราวจากคำบอกเล่ามีเนื้อหาที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อมูลทางด้านการประชันระนาดในงานไหว้ครูบ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีใจความดังนี้

ตอนนั้นที่งานไหว้ครูบ้านหลวงประดิษฐฯ มีครูประสิทธิ์ ถาวร หลวงน้ำเค้มาให้ฟังว่าก็ตีเรียง ๆ กันมาเพราะมีเพื่อนเค้าอีก 4 คน ก็ตีมาอยู่ด้วยกัน พอจนสุดท้ายมาเหลือสองราง หลวงน้ำกับตาไก่ แล้วครูหลวงประดิษฐฯ มานั่งตีฉิ่งเอง ตัวหลวงน้ำเค้มาให้ฟังนะ เค้าบอกที่ตาไก่ว่างไม้แล้วหนีไปเลยเพราะว่าหลวงน้ำเค้ตีดัง ตอนที่ตีสรวนใจตัวสุด

5. พูนพิศ อมาตยกุล, จดหมายเหตุดนตรี 5 รัชกาล (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), 2550), 337-338.

ท้ายเพราะมันต้องสวมท้ายนิ แล้วพอตอนจะส่งก็ตีเต็มทีแล้วเสียงดังด้วย ทีนี้ก็รับไม่ทันอะสิ เลยวางไม้แล้วก็ไปเลย ท่านบอกว่าถ้าจะหมดตัวต้องฟังให้สุดเลย แต่ตอนที่ท่านตีมาเรื่อย ๆ มาทีแรกทีละราง ๆ เพราะว่ามีการประสิทธิ์ ถาวร แล้วก็หลาย ๆ คน เป็นเพื่อนเค้าทั้งนั้น ก็ตีเรียงมาเรื่อย ๆ ใครไม่ไหวก็ตกไปหลบไป เค้าจะเป็นของเค้าแบบนี้ คาไก่แกก็ตีไหว น่าดูเลยลองไปฟังเทปดูสิ ส่วนตายดกับหลวงน้าหลัง ๆ เค้าก็เป็นเพื่อนกันดีเพราะเค้าอายุปีเดียวกันด้วย⁶

ท่านเคยเล่าให้ฟังนะตอนไปตีที่บ้านครูหลวงประดิษฐ ๑ ไปตีกับครูไก่อ่ ประชันกันเค้าว่ามีระนาดอย่างเดียว มีระนาด 7 ราง อันนี้คือได้ยินจากที่ท่านเล่าให้ฟังเลย ท่านบอกว่าตอนนั้นไปตีประโคนอยู่ที่วัดสวนส้ม พอเสร็จกลางคืน ก็ไปกันที่บ้านครูหลวงประดิษฐ ๑ เพราะเค้าจัดงานไหว้ครูก็ต้องมีไปบรรเลงอะไรพวกนี้ แล้วที่นี้ครูบุญธรรมท่านก็ไปพอไปถึงหน้าบ้านใครเค้าเห็นก็ไม่ว่าเลยวิ่งไปบอกครูหลวงประดิษฐ ๑ ว่าคุณครู ๑ บุญธรรมมาแล้ว ครูหลวงประดิษฐ ๑ ท่านก็เลยเดินออกมาจับมือไปเลย แล้วก็พูดว่า นี่คู่ปรับเก่ามารออยู่ตั้งแต่เย็นแล้ว ทำใครไปทั่วแต่ไม่มีใครกล้าตี ท่านหมายถึงครูไก่อ่ นะ แล้วครูบุญธรรมก็เลยถามครูหลวงประดิษฐ ๑ ว่า คุณครูเชื่อใจผมหรือ ท่านก็ตอบว่า เอน้าฉันเชื่อใจเธอ ก็ให้ตีกับครูไก่อ่ นั้นแหละ ระนาด 7 รางตอนนั้นก็มีการประสิทธิ์ ถาวร ตีรางที่ 5 ครูบุญธรรมรางที่ 6 แล้วก็ครูไก่อ่ รางที่ 7 ที่เค้าพูด ๆ มากี่มีหลายรางแต่ผมจำไม่ได้ ทีนี้พอนั่งครบ 7 รางเค้าก็บรรเลงโดยไม่มีฆ้อง ก็ร้องเทพพรหม 3 ชั้น ตีระนาดทั้งนั้นไม่มีฆ้อง ทีนี้ครูบุญธรรมเสียงระนาดแกดังกว่าเพื่อน ครูประสิทธิ์นั่งอยู่ข้าง ๆ ก็บอกว่าครูบุญธรรมว่า อย่าให้มันไปนะ เพราะครูไก่อ่ แก่ ไหวกว่านี้ แต่เสียงระนาดครูบุญธรรมแกดังอยู่ พอครูไก่อ่ จะตีไปครูบุญธรรมดิ่งไม้ให้ไป เสียงระนาดท่านคุมอยู่หมด ท่านเป็นคนตัวใหญ่ นั่งระนาดนี้ระนาดเหลือนิดเดียว พอจบเทพพรหมทีนี้เค้าก็เดี่ยวแขกมอญกัน เดี่ยวไล่มาทีละราง ทีนี้พอมารถึงราง 6 เค้าก็จะรับราง 5 เนี่ย ครูไก่อ่ เค้าก็ทำแล้ว เค้าบอกว่า พี่ธรรมถ้ามีเท่าไรก็ส่งมาเลย ทีนี้พอครูบุญธรรมเค้ารับก็ตีแขกมอญ แล้วพอถึงท่อน 3 เนี่ย ท่านเอาเท้าขวาวไปไหวหน้าก่อนแล้วไปเก็บพื้นทีหลัง แล้วท่านตีสุดเลย ครูไก่อ่ ก็รับไม่ทัน เพราะครูบุญธรรมท่านไม่ถอนแนวให้ แก่แล้วพอตีจบหันหลังให้เลย ครูไก่อ่ ก็รับไม่ทันสิเพราะคิดว่าจะถอนให้ เหมือนว่าตีไปได้ท่อนหนึ่งตีไม่จบเลยวางไม้แล้วกลับบ้านไปเลย ใครบอกครูบุญธรรมไม่ไหวแก่ไหนนะ คิดดูลองไปฟังที่ครูไก่อ่ ตีพญาโศก 6 ชั้น ไหวขนาดไหน ครูบุญธรรมส่งให้ยังรับไม่ทัน ตอนนั้นเค้าถึงลืกันไปทั่วกรุงเทพว่าระนาดที่ด้านครูไก่อ่ อยู่ก็มีแค่ครูบุญธรรมคนเดียวคนอื่นด้านไม่อยู่หรอก⁷

ท่านเคยเล่าให้ฟังว่า ตอนที่ตีประชันที่บ้านครูหลวงประดิษฐ ๑ จะตีเดี่ยวระนาดอย่างเดียวต่อตัวเพลงเชิด ก็ดีส่ง ๆ กันมาทีละราง ๆ จำได้ว่าครูบุญธรรมจะเป็นรางก่อนสุดท้าย รางสุดท้ายครูประสงค์ พิณฑพาทย์ ครูบุญธรรมก็ฉลาดมากเลยนะ แก่ตีเสียงดังแล้วก็ตีแนวเดียวอยู่อย่างนั้นไม่ยอมเปลี่ยนแนว พอรู้ว่าจะหมดแล้วแกพุ่งขึ้นไปสุดเลย ครูประสงค์ก็รับแล้วลงเลย บอกครูบุญธรรมว่า แกส่งมาอย่างนี้นั่นจะตียังไ ⁸

สรุปและอภิปรายผลการดำเนินการวิเคราะห์

จากการศึกษาการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ พบว่าในการฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของครูบุญธรรม คงทรัพย์ จะมีพิธีกรรมในการรับลูกศิษย์และพิธีครอบครูตามขนบธรรมเนียมของการไหว้ครูดนตรีไทย ลูกศิษย์ที่ได้เข้ามาเรียนระนาดเอกในขั้นแรกจะต้องมีการวางพื้นฐานในการบรรเลงระนาดที่ถูกต้อง โดยให้มีการฝึกไล่ระนาดตามกระบวนการและกลวิธีของระนาดเอก การไล่ระนาดจะมีเวลาที่เป็นมาตรฐานคือเวลาตีสี่ไปจนถึงหกโมงเช้า การบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ จะต้องมีการซ้อมในการบรรเลงที่หนักแน่น เสียงระนาดจะต้องดังและสามารถควบคุมวงได้

ในการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์นั้น ท่านจะมีวิธีการคือ ดูทักษะผู้บรรเลงเป็นสำคัญ ทางเดียวในแต่ละเพลงเมื่อได้ถ่ายทอดให้ลูกศิษย์จึงจะแตกต่างกันไป แต่ทั้งนี้ในทางเดียวยังคงลักษณะสำนวนเฉพาะที่ชี้ให้ทราบว่าเป็นศิษย์สำนักเดียวกัน ท่านก็จะดูสิ่งนี้เป็นสำคัญ และปรับเปลี่ยนทางเดียวให้เหมาะกับลูกศิษย์ในแต่ละคน ในการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ ท่านได้ให้

6. มนต์ จันทรชื่น, “การประชันงานไหว้ครู,” สัมภาษณ์โดย รณฤทธิ์ ไหมทอง, 4 สิงหาคม 2561.

7. ชลอ แสงม่วง, “การประชันงานไหว้ครู,” สัมภาษณ์โดย รณฤทธิ์ ไหมทอง, 11 สิงหาคม 2561.

8. ปราศรัย พรหมจิตต์, “การประชันงานไหว้ครู,” สัมภาษณ์โดย รณฤทธิ์ ไหมทอง, 8 กรกฎาคม 2561.

ลูกศิษย์ที่เรียนระนาดเอกยึดข้อปฏิบัติในการบรรเลงระนาดเอก ดังนี้

1. ให้บีบนิ้วหัวแม่มือ นิ้วกลางและนิ้วชี้พร้อมกันทั้ง 3 นิ้ว
2. ให้นิ้วกลางประคองไม่วางโดยห้ามหลุด
3. ให้นิ้วก้อยให้สอดไว้ได้ไม่
4. บรรเลงในลักษณะกึ่งข้อกึ่งแขน

ลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกกับครูบุญธรรม คงทรัพย์ ที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน มีรายนามดังต่อไปนี้

1. ครูมนัส จันทร์ชื่น
2. ครูชลอ แสงม่วง
3. ครูปราศรัย พรหมจิตต์
4. ครูกิตติศักดิ์ อยู่สุข

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูบุญธรรม คงทรัพย์ แสดงให้เห็นว่ามีเพลงเดี่ยวสำคัญอีกมากมายที่น่าสนใจศึกษา เช่น เดี่ยวระนาดเอกเพลงกราวในเถา เป็นเพลงเดี่ยวชั้นสูงและสำคัญเพลงหนึ่ง มีลักษณะทางเพลงที่โดดเด่น ซึ่งควรค่าแก่การศึกษาของผู้ที่สนใจจะศึกษาสืบต่อไป

บรรณานุกรม

คณะลูกศิษย์ครูบุญธรรม คงทรัพย์. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพกรณีพิเศษ พระบุญธรรม ฐิตบุญญ. สมุทราการ: พระประแดงการพิมพ์, 2541.

ชลอ แสงม่วง. “การประชันงานไหว้ครู.” สัมภาษณ์โดย รณฤทธิ์ ไหมทอง. 11 สิงหาคม 2561.

ธเนศ ห่องทองแดง. “ชีวประวัติครูบุญธรรม คงทรัพย์.” สัมภาษณ์โดย รณฤทธิ์ ไหมทอง. 24 พฤษภาคม 2561.

ปราศรัย พรหมจิตต์. “การประชันงานไหว้ครู.” สัมภาษณ์โดย รณฤทธิ์ ไหมทอง. 8 กรกฎาคม 2561

พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ. จดหมายเหตุดนตรี 5 รัชกาล. กรุงเทพฯ: มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), 2550.

มนัส จันทร์ชื่น. “การประชันงานไหว้ครู.” สัมภาษณ์โดย รณฤทธิ์ ไหมทอง. 4 สิงหาคม 2561.